

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

ПЕРЕДМОВА

Художня діяльність, подив перед красою, добром — необхідна умова всебічного розумового розвитку дитини. Чим більше абстрактних понять, узагальнень треба засвоїти на уроці, тим частіше учень має звертатися до першоджерела думки — природи, емоційно-образної діяльності. Така закономірність розумового розвитку дитини.

У зв'язку з цим особливо актуальною є проблема інтегрованого навчання, зокрема інтегрованих уроків мови й мовлення. Саме інтеграція словесної творчості з різними видами діяльності учня (грою, спілкуванням з природою, музикою, художньою працею, драматизацією) дає можливість організувати оволодіння граматичними вміннями й правописними навичками розв'язанням мовленнєвих завдань, глибоко індивідуалізувати пізнання, досягнути значних зрушень у загальному розвитку учнів.

Дидактичні особливості інтегрованих уроків у початкових класах ґрунтовно розкрито В.Р. Ільченко, В.Ф. Паламарчук, О.Я. Савченко¹. Методичне забезпечення інтегрованих уроків рідної мови й мовлення потребує обґрунтування та конкретизації.

Розробляючи методику інтегрованого уроку мови й мовлення, ми переконалися, що найперспективнішою є така організація пізнавальної діяльності учнів, коли спільною темою об'єднуються уроки рідної мови та ряду інших навчальних предметів (читання, ознайомлення з довкіллям, природознавства, народознавства, художньої праці, музики).

Тематична єдність дидактичного матеріалу на уроках ряду навчальних предметів дає змогу вчителю спланувати систему уроків, у яких раціонально поєднуються різні їхні види:

1) вступні (з використанням міжпредметних зв'язків та інтегрованих видів діяльності, характерних для певних навчальних предметів, що вивчаються як самостійні предмети);

2) уроки, на яких не використовуються засоби інтеграції (в основному присвячені виробленню навичок, умінь, узагальненню та готують до наступних уроків — заключних);

---

¹ Ільченко В.Р. «Довкілля» — інтегрований природничонауковий курс у 1-6 класах загальноосвітньої школи. — Полтава, 1996. Савченко О.Я. Урок в початкових класах. — К.: Освіта, 1992.

3) заключні уроки з вивчення певної теми із широким використанням інтегрованих видів діяльності (притаманні тим навчальним дисциплінам, що вивчаються як самостійні предмети).

Пропонований методичний підхід створює мотив діяльності, дає змогу поєднати пізнання з духовним життям дитини. Завдяки такій організації навчання кожному учневі програмується шлях від дій спільних з учителем, однокласниками, — до самостійних; від діяльності за наслідуванням через конструктивну до творчої.

Визначальним критерієм у доборі видів діяльності з інших навчальних предметів зі словесною творчістю у процесі пізнання мовних явищ є сукупність дидактичних цілей уроку мови й мовлення, що може бути представлена структурно.

Сукупність дидактичних цілей уроку мови й мовлення

- Нові знання з лексики, фонетики, граматики, правопису;
- розвиток усного й писемного зв'язного мовлення;
- відпрацювання навичок грамотного й каліграфічного письма;
- удосконалення опорних умінь — базисного компонента програми;
- включення нових знань у систему раніше вивчених;
- підготовка до сприймання наступного матеріалу.

Керуючись сукупністю дидактичних цілей кожного уроку, відведених на вивчення того чи іншого розділу, теми програми, учитель знаходить найоптимальніше поєднання інтегрованих засобів навчання, уникаючи зайвого нагромадження видів діяльності, що тільки стомлює дітей.

За способами поєднання видів діяльності виділено три основні типи інтегрованих уроків. Визнаючи той чи інший тип, беремо до уваги, який вид діяльності з іншого навчального предмету є провідним (ігрова чи художня діяльність, спостереження за довкіллям).

Розвивальні можливості кожного з видів діяльності представлені табличним способом.

Розвивальні можливості кожного з видів діяльності

Види діяльності, що активізують словесну творчість	Їхні розвивальні можливості
<i>Ігрова діяльність</i>	Орієнтує на чуттєві способи пізнання, оволодіння уміннями вичленовувати ознаки, знаходити родові, видові, спільні і відмінні, істотні й неістотні, класифікувати; розширює уявлення про значення конкретних слів.
<i>Спостереження за природою</i>	Вводить у сам процес народження образного вислову, допомагає розкрити сутність причинно-наслідкових зв'язків; розширює уявлення про слова, що означають явища природи, риси характеру.
<i>Художня діяльність (в тому числі літературна)</i>	Спрямована на розвиток уяви, орієнтує на формування образного сприймання світу, на зіставлення словесного образу з графічним і музичним; розширення уявлень про лексичне значення слів абстрактного змісту, що позначають риси характеру, суспільні явища, події, факти.

Основні види діяльності, які використовуються під час побудови інтегрованих уроків, можуть підсилюватися, увиразнюватися малюванням, художньою працею, дослідницькою діяльністю, виразним читанням віршів, драматизацією, складанням діалогів, хоромим співом із елементами хореографії. Добираються такі супровідні види діяльності з огляду на дидактичні цілі та етапи уроку. Вони мають на меті викликати та підтримувати творчу реакцію дитини, досягти органічного поєднання логіко-понятійного та емоційно-образного компонентів у процесі пізнання.

Сукупність пропонованих засобів емоційного впливу на особистість дитини дає можливість педагогу глибше індивідуалізувати навчання, спираючись на природні здібності, нахили дітей, особливості сприймання, уяви, пам'яті, мислення.

Що гірше підготовлений учень, що менше розвинені його пізнавальні можливості, то більшою має бути питома вага таких видів діяльності як ігрова, предметно-практична, малювання, музика.

Таким чином, орієнтованість видів діяльності на дидактичні цілі уроку мови й мовлення — це основний принцип внутрішньої організації інтегрованих уроків.

У структурі інтегрованого уроку мови й мовлення чітко виділяються три етапи:

1 етап — формування задуму висловлювання;

2 етап — творення текстів;

3 етап — виразне читання творів, їх редагування, зіставлення з авторськими зразками.

Етап формування задуму висловлювання вирішує такі завдання:

- актуалізація чуттєвого досвіду, уявлень, знань дітей про те, що мають розповідати, складати міркування, описувати;
- активізація слів, словосполучень, речень, необхідних для вираження думки;
- розвиток навичок каліграфічного і грамотного письма;
- удосконалення узагальнених способів мовленнєвої діяльності (азбуки мовлення) — найважливіших опорних умінь;
- спостереження за виражальними можливостями слова, граматичними формами, колективний добір влучних слів.

З огляду на завдання етапу формування задуму висловлювання добираємо найбільш доцільні комплексні вправи за рівнем творчості та самостійні за способами інтеграції видів діяльності.

Етап творення дитячих висловлювань (усних і писемних) передбачає управління дитячою творчістю через багатоваріантні мовленнєві завдання з різною мірою допомоги та ступенем творчості. Можна супроводжувати процес словесної творчості приглушеною музикою. З найслабшою групою дітей може колективно працювати учитель.

Етап редагування, обговорення дитячих творів, зіставлення дитячих висловлювань з авторськими може поєднуватися з виразним читанням (розповіданням в особах складених творів, добором заголовків до творів та їх частин, створенням ілюстрацій чи колективних композицій, виконанням хореографічних малюнків з елементами сценічного мистецтва).

Конструюючи інтегровані уроки мови й мовлення, учитель часто відчуває утруднення в доборі завдань, інтегрованих засобів навчання, методів, прийомів, спрямованих на успішне розв'язання завдань етапу формування задуму висловлювання, тому докладно розглянемо це питання.

СПОСОБИ ПОЄДНАННЯ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПОБУДОВИ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ

На етапі формування задуму висловлювання найдоцільнішими є такі комплексні вправи, інтегровані види діяльності:

Перший спосіб поєднання видів діяльності

Виразне читання (читання в особах чи під музичний супровід вірша, пісні; спостереження за живописною функцією мовних засобів та граматичних форм у тексті).

Запис з голосу (з коментуванням чи списуванням) образного вислову.

Добір заголовка (з використанням образних висловів із вірша).

Побудова словосполучень (речень).

ФРАГМЕНТИ УРОКІВ У 2(1) КЛАСІ

Тема: «ПРИНЕСИ НАМ, СОНЕЧКО, ЗНОВ ТЕПЛО!»

1. Поетична хвилинка та повідомлення теми уроку.

— Сьогодні на уроці у нас поетична тема. А яка саме, ви повинні мені сказати самі, уважно прослухавши вірш Д. Павличка.
(*Вірш читається вчителем під музичний супровід*).

До мого вікна
підійшла весна.
Розтопилася на шибці
квітка льодяна.
Крізь прозоре скло
сонечко зайшло
і поклато теплу руку
на моє чоло.

(*Запис на дошці.*)

— Доведіть, що цей вірш саме про весну. (*Розтопилася на шибці
квітка льодяна, сонечко зайшло.*)

— Отже, тема нашого уроку весняна: «Принеси нам, сонечко,
знов тепло!».

— Прочитайте поезію ще раз самостійно (*вірш Д. Павличка*).

— Які слова описують весну, сонечко як живі істоти? До яких частин вони належать?

— Запишіть з пам'яті ті рядки поезії, що вас найбільш вразили і намалюйте до них ілюстрацію.

Тема: «ЛІС ОЖИВАЄ»

1. Літературна хвилинка.

- а) Прочитайте хором вірш;
- б) підготуйтеся до читання в особах.

ВЕСНА
Що з весною настає?
Сніг у полі розтає.
А чому то так буває?
Сонце його пригріває.
Що ж синіє на землі?

Ніжні проліски малі.
А що пнеться з-під листка?
То травичка молода.
А над полем що бринить?
Любий жайворон летить.
(К. Перелісна)

— Який настрої викликав у вас цей вірш?

2. Допишіть до слів-предметів слова-ознаки, пов'язані за змістом. Використовуйте питання.

Проліски (які?) _____, _____.

Травичка (яка?) _____, _____.

Жайворон (який?) _____, _____.

Тема: «КЛИЧЕ ПТАХІВ СОНЕЧКО В РІДНИЙ КРАЙ»

Урокові передують систематичні колективні та самостійні спостереження за птахами та урок мислення в природі «Перелітні птахи».

1. Вступне слово вчителя.

— Ось і настав другий місяць весни — квітень. Ніч від нас утікає, стає меншою. Їй так легше сховатися від сонечка.

Навесні сонечко прокидається раніше, теплішає. Теплі промінчики підганяють неслухняні струмки до матусі-річки. І хоч вони ще не так щедро роздають своє тепло діткам, птахам, рослинам, але сонечко дуже любить весну.

2. Поетична хвилинка. Виразне читання вірша.

Принесло нам сонечко
знов тепло.
І ласкаві промені розлило,
з трав і квітів виткало килими,
на лужку погралося із дітьми.
І співає весело водограй.
Кличе птахів сонечко в теплий край.

— Порахуйте, скільки у вірші іменників і дієслів. Чому іменників більше? Яке враження цим створюється? (*Велика кількість іменників малює широку панораму, відкриває перед вашим зором небесну блакить, осяяну сонцем, і луки, і поля, і гаї, і пташок — весь рідний край.*)

- Прочитайте виразно останні рядки вірша.
- Яких птахів кличе сонечко в теплий край?
- Слова цього речення я взяла як тему нашого уроку. Запишіть їх з голосу.

Тема: «РІДНА МАТУСЯ — БЕРЕГ МОГО ДИТИНСТВА»

1. Вступне слово вчителя.

На фоні приглушеної мелодії Поля Морія «Спогади про дитинство».

— Батьківська хата, мамина пісня, бабусина казка і вишиванка, незамулена дідушева криниця, старі жорна, що годували в страшне лихоліття всю мою родину, пожовклий від часу лист-трикутник, що зберігається у бабусі в прискриньку, верба-подруга — усе це моя родовідна пам'ять, мої непересічні символи, мої береги.

І нехай дедалі більше віддаляється від мене в шаленому темпі атомної епохи біленька хатина у вишневому садку з колискою та мудрим усміхом матінки. Але у цій хатині — корінь мого роду, щось одвічне, як життя, і святе, як мамина пісня і рідна мова, бо це берег мого дитинства.

Як гіркий біль хвилює серце
і розпач палить без жалю,
як дуже часто і нестерпно,
я мчу у рідну сторону.
Все тут таке близьке й знайоме:
поля, переліски, ріка.
Мене привітно зустрічають
батьківська хата і верба.
Низький уклін старій хатині,
що провела мене в життя,
вербі-подрузі, що донині
чекала мого вороття.
Чолом торкаюсь віт вербових,
що пестять лагідно мене.
І стримать сліз-жарин не в силі.
подруга ж шепче: «Промине ...»
Прощаюсь довго я з вербою,
неначе Мавка лісова,